

УДК 7.03 (477) (02.064)

DOI <https://doi.org/10.15407/nz2024.06.1497>

ГЕНЕЗА УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XX СТОЛІТТЯ: ВІД СОЦРЕАЛІЗМУ ДО ПОСТМОДЕРНІЗМУ

Ірина МАТОЛІЧ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9728-7372>

кандидатка мистецтвознавства, доцентка,
завідувачка кафедри дизайну,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
вул. Євгена Коновальця, 35, 76018,
м. Івано-Франківськ, Україна,
e-mail: iryna.matolich@ukd.edu.ua

Мистецтвознавство є галуззю гуманітарних досліджень, яка вивчає мистецтво у широкому соціокультурному контексті. Для розуміння поточного стану цієї науки (образотворче й декоративно-ужиткове мистецтво) необхідно дослідити її історію, зокрема її розвиток у другій половині XX століття, а також визначити перших учених у цій області. Вирішення цих питань допоможе зрозуміти повноту та цілісність українського мистецтвознавства. Метою статті є визначення особливостей розвитку українського мистецтвознавства (образотворче й декоративно-ужиткове мистецтво) у другій половині XX століття. Актуальність статті полягає в дослідженні еволюції мистецької теорії та практики в контексті історичних та культурних змін, що відбувалися в Україні.

Джерельною базою дослідження стали публікації періодичних видань, архівні документи з фондів Інституту народознавства НАН України, а також інтерв'ю автора із українським мистецтвознавцем М. Моздирем, що дозволило систематизувати конкретні факти, події з життя дослідників мистецтва, впорядкувати розмаїття інформації, почерпнути з літературних джерел.

Методологія дослідження ґрунтується на комплексі принципів і методів, де для досягнення мети використовуються: аналіз джерел, порівняльно-історичний метод, науково-біографічний, метод конструктивного аналізу, методика систематизації отриманих даних і результатів.

Ключові слова: мистецтвознавство, тоталітаризм, ідеологічна система, музей, конференція, дисертація.

Iryna MATOLICH

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9728-7372>

Candidate of Art Studies, Associate Professor,
Head of the Design Department,
King Danylo University,
35, Yevhena Konovaltsia Street, 76018,
Ivano-Frankivsk, Ukraine,
e-mail: iryna.matolich@ukd.edu.ua

THE GENESIS OF UKRAINIAN ART HISTORY IN THE SECOND HALF OF THE XX CENTURY: FROM SOCIAL REALISM TO POSTMODERNISM

Introduction. Art studies is a branch of humanities that studies art in its broad sociocultural context. To understand the current state of this science (fine and decorative arts), it is necessary to study its history, in particular its development in the second half of the XXth century, as well as to identify the first scientists in this area. Solving these questions will help to understand the completeness and integrity of Ukrainian art history.

Results. In the second half of the 20th century, Ukrainian art history experienced a significant transformation, which took place against the background of deep socio-cultural changes. Starting from the period of socialist realism, when an ideologically oriented approach to art became dominant, and then moving to postmodern trends, the flowering of various artistic directions and schools, leading scientists of the specified time, was noted. This evolutionary path testifies not only to a change in aesthetic preferences but also to the search for new identities and freedom in expressing creative potential.

During the Bolshevik regime, art history, like other humanities, often had a clear political connotation, sometimes even acting as a tool of state control, where art criticism became a specific ritual. Artists and art historians were forced to adapt to an ideological framework in which national tradition was interpreted selectively and historical memory was manipulated. The use of ideological templates was felt in most of the publications, the requirements for the publications were aimed at positive coverage of the revival and development of Ukrainian art in the Soviet period.

The implemented regime of socialist realism defined new principles in art, making it dependent on the orders of political leaders and party leaders. In such conditions, scientific monographs dedicated to individual artists were written according to the officially defined style — their character was purely overviewed, devoid of specifics and detailed analysis of artistic phenomena.

Conclusion. So, in the middle of the XXth century — this is the period of the appearance of new names in the local art history, who prepared and published several fundamental works on the history of Ukrainian art, although, considering the time, not without signs of involvement. After all, the science of art history in the Soviet period was subject to close control by the authorities, which strictly regulated the researcher's work.

Thus, the genesis of Ukrainian art history is a complex and multifaceted process that took place under the influence of political, social, and cultural changes. Despite numerous challenges, Ukrainian art history was able to preserve its scientific potential and continues to actively develop in modern conditions, enriching national and world culture.

Keywords: art studies, totalitarianism, ideological system, museum, conference, dissertation.

Вступ. У другій половині ХХ століття українське мистецтвознавство пережило значну трансформацію, що відбувалася на тлі глибоких соціокультурних змін. Починаючи з періоду соцреалізму, коли домінуючим став ідеологічно зорієнтований підхід до мистецтва, та далі переходячи до постмодерністських тенденцій, відзначено розквіт різноманітних мистецьких напрямків та шкіл, провідних науковців вказаного часу. Цей еволюційний шлях свідчить не лише про зміну естетичних уподобань, а й про пошук нових ідентичностей та свободи в вираженні творчого потенціалу.

Метою статті є визначення особливостей розвитку українського мистецтвознавства (образотворче й декоративно-ужиткове мистецтво) у другій половині ХХ століття. *Актуальність* розвідки полягає в дослідженні еволюції мистецької теорії та практики в контексті історичних та культурних змін, що відбувалися в Україні. *Методологія дослідження* ґрунтується на комплексі принципів і методів, де для досягнення мети використовуються: аналіз джерел, порівняльно-історичний метод, науково-біографічний, метод конструктивного аналізу, методика систематизації отриманих даних і результатів. *Джерельною базою* дослідження стали публікації періодичних видань, архівні документи з фондів Інституту народознавства НАН України, а також інтерв'ю автора із українським мистецтвознавцем М. Моздирем, що дозволило систематизувати конкретні факти, події з життя дослідників мистецтва, впорядкувати розмаїття інформації, почерпнутої з літературних джерел.

Основна частина. Під час більшовицької влади мистецтвознавство, як і інші гуманітарні науки, часто мало явний політичний підтекст, іноді навіть виступаючи як інструмент державного контролю, де мистецька критика перетворювалася на специфічний ритуал. Художники та історики мистецтва були змушені пристосовуватися до ідеологічних рамок, в яких національна традиція тлумачилася вибірково, а історична пам'ять маніпулювалася. В більшості публікацій відчувалося використання ідеологічних шаблонів, вимоги до публікацій були спрямовані на позитивне висвітлення відродження та розвитку українського мистецтва в радянський період.

Впроваджений режим соцреалізму визначив нові принципи у мистецтві, зробивши його залежним від

замовлень політичних лідерів і партійних керівників. Художні критики були обмежені у своїй свободі творчості, їм забороняли аналізувати як історичні аспекти мистецтва, так і його сучасний стан, що могло розкрити повноту художнього процесу. У той час наукові дискусії сприяли плоскій, стереотипній оцінці, яка підлаштовувалася під політичну кон'юнктуру. Критики часто уникали висловлювання різких поглядів, тож їхні рецензії та статті стали переважно позитивними та компліментарними [1, с. 230].

У таких умовах наукові монографії, присвячені окремим митцям, писали за офіційно визначеним стилем — їх характер був суто оглядовим, позбавленим конкретики й детального аналізу мистецьких явищ [1, с. 231]. На думку іноземних учених, рівень таких праць не був високим, і це, на жаль, породжувало у світі думку про другосортність українського мистецтвознавства [2, с. 594], що впродовж ХХ ст. пройшло доволі складний етап у своєму розвитку, адже вочевидь залежало від змін суспільно-політичної системи та соціокультурного клімату країни. У різні періоди критика одних і тих самих мистецьких явищ могла набувати різного, іноді навіть прямо протилежного забарвлення [3, с. 185].

Однією з рис радянського мистецтва була пропаганда ідеалізованого реалізму, а також свого роду обожнювання «вождів» та героїв системи. Утверджені репресивними методами соцреалізм проголошувався єдиним та обов'язковим для всіх радянських художників творчим методом, що передбачав зображення ідеалізованої дійсності, а тому поняття художнього образу стало головною категорією естетики. Цей метод затьмарював усі інші мистецькі напрями, нівелюючи пошуки нової пластичної мови.

Варто відзначити, що критиці цього періоду були властиві чітка структуризація, поділ видів і жанрів мистецтва на важливі та менш значущі, дозволені для дослідження і не бажані. В цей час сформувалася своєрідна ієрархія жанрів, серед яких провідне місце належало тематичній картині та портретам «вождів», а визначальним став політичний підтекст. Політизація у сфері культури та духовних цінностей сформувала низку культів і міфологічних уявлень: культ «вождя», культ героїчної колективної праці заради загального блага, пропагування винятковості соціалістичного ладу. Панівною у цей час була орієнтація мистецтва на «народність», що передбача-

ло простоту художньої мови та зрозумілість для мас [3, с. 188].

Як зазначено у статті О. Новицької, мистецтвознавство повинно було зберігати баланс між дозволеним і забороненим, між новаторством і збереженням традицій. Оскільки ця межа була тонкою, то й критик мистецтва опинявся в хиткому становищі, адже мав бути обережним у своїх висловлюваннях, щоб раптом не похвалити заборонене, не дослідити недозволене, не вийти у своїх оцінках того чи іншого мистецького явища за визначені ідеологією межі [3, с. 189].

Практично не публікували матеріали про художнє життя української діаспори в країнах Європи й Америки, а згадки про їхню творчість свідомо вилучали з наукового обігу.

Провідними центрами радянської мистецтвознавчої науки були Москва та Ленінград (нині — Санкт-Петербург), а саме Московський державний університет ім. М. Ломоносова та Ленінградський Інститут живопису, скульптури та архітектури ім. І. Рєпіна. Переважна більшість вчених рад із захисту дисертацій з теорії та історії мистецтва проходили саме в цих закладах. Так, до складу спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських та докторських дисертацій Московського державного університету ім. М. Ломоносова входили відомі російські мистецтвознавці: В. Василенко, М. Ільїн, Д. Сараб'янов та ін. Викладач спецкурсу українського мистецтва проф. В. Василенко перед захистом кандидатської дисертації львівського дослідника М. Моздира настійливо рекомендував йому: «Вы все свои изыскания должны писать и присылать к нам на русском языке. Потому что на украинском их никто здесь читать не будет» [4, с. 4]. Ця сама рекомендація стосувалася пошуквачів з інших республік Радянського Союзу.

Московські дослідники вважалися в той час єдиними справжніми апробованими мистецтвознавцями, слово яких було останньою незаперечною інстанцією. Пізніше про це явище перед захистом своєї кандидатської дисертації у 1978 р. писав мистецтвознавець М. Селівачов: «...в Києві захисти прикрили, докторів для них бракує, дисертацію доводиться перекладати російською мовою та їздити до них на поклон» [5, с. 241].

Яскравим прикладом індиферентного ставлення до українського мистецтвознавства та вітчизняних

дослідників мистецтва, як зазначає М. Моздир, стала подія, що відбулася під час першої великої художньої виставки «Искусство — в быт», організованої 1961 р. в Москві у Центральному виставковому залі «Манеж», де було представлено декоративно-прикладне мистецтво з усього Радянського Союзу. Хоча в Україні у цей час працювало кілька дослідників українського художнього скла (В. Рожанківський, Ф. Петрякова), проте жоден з них не був залучений до виставки. Натомість на цю тему доповідав співробітник Інституту історії й теорії мистецтва при Академії мистецтв СРСР у Москві, хоча українські дослідники, природно, могли висвітлити предмет повніше [4, с. 5—6].

Цікаво відмітити, що значні досягнення українського мистецтвознавства радянського періоду відбулися не завдяки, а всупереч панівній системі, чому сприяла багаторічна титанічна праця когорти провідних українських мистецтвознавців, які в складних умовах намагалися не лише плідно працювати, але й виявляти певну протидію насаджуваним соцреалізмом стереотипам.

У числі перших дослідників, які на 1970 р. здобули звання кандидата мистецтвознавства, в Україні були: В. Афанасьєв (1957 — докторська), Ю. Белічко (1964 — докторська), П. Білецький (1961 — кандидатська; 1969 — докторська), А. Будзан (1959 — кандидатська), Л. Владич (1964 — кандидатська), І. Врона (1951 — кандидатська), Н. Глухенька (1964 — кандидатська), П. Жолтовський (1955 — кандидатська; 1981 — докторська), Я. Запаско (1958 — кандидатська; 1974 — докторська), З. Лашкул (1962 — кандидатська), Ю. Лашук (1958 — кандидатська; 1973 — докторська), Г. Логвин (1948 — кандидатська; 1969 — докторська), Л. Міляєва (1958 — кандидатська; 1988 — докторська), П. Мусієнко (1966 — кандидатська), Ю. Нельговський (1953 — кандидатська), А. Німенко (1955 — кандидатська), В. Овсійчук (1966 — кандидатська; 1989 — докторська), М. Пекаровський (1967 — кандидатська), Б. Піаніда (1951 — кандидатська), Л. Попова (1957 — кандидатська), Н. Рипська (1965 — кандидатська), Л. Сак (1964 — кандидатська), І. Сакович (1964 — кандидатська), В. Свенціцька (1966 — кандидатська), І. Сенів (1953 — кандидатська), О. Тарновський (1955 — кандидатська), О. Тищенко

ко (1967 — кандидатська), В. Ткаченко (1964 — кандидатська), Ю. Турченко (1953 — докторська), П. Цибенко (1949 — кандидатська), Ф. Шапошников (1967 — кандидатська) [30, с. 456]. Згодом до цього списку приєдналися Д. Степовик (кандидатська — 1970; докторська — 1984), О. Федорук (кандидатська — 1971; докторська — 1996), М. Селівачов (кандидатська — 1978; докторська — 1996), В. Тимофієнко (1971 — кандидатська).

Коротко зупинимося на доробку декого з корифеїв вітчизняної мистецтвознавчої науки. Так, з 1947 р. і впродовж майже п'ятдесяти років у Київському Науково-дослідному інституті теорії та історії архітектури і містобудування працював один з найвидатніших дослідників українського мистецтва Григорій Логвин, спеціаліст у галузі українського мистецтва та архітектури доби бароко, а також архітектурно-мистецьких шкіл XVII—XVIII ст. Так, у 1969 р. за дисертацію «Українське мистецтво 1240—1540 рр.», захищену у Ленінградському інституті живопису, скульптури й архітектури ім. І. Рєпіна, Г. Логвину було присвоєно вчений ступінь доктора мистецтвознавства.

Викладачем Київського державного художнього інституту (нині — НАОМА) з 1957 р. був видатний український мистецтвознавець Платон Білецький, який виховав цілу плеяду фахівців з теорії та історії мистецтва. Діапазон досліджень П. Білецького надзвичайно широкий — від найдавнішого мистецтва України до культури Китаю та Японії («Китайське мистецтво» (1957)). Він є автором понад 200 наукових праць, у тому числі 15 монографій і видань альбомного характеру з теорії та історії українського мистецтва. У книзі «Козак Мамай. Українська народна картина» (1960), що стала підсумковою працею дослідника з вивчення цього явища народного мистецтва, ним проаналізовано чимало творів, написаних за цим сюжетом, а також здійснено їхню класифікацію за певними ознаками [7, с. 132].

У тодішньому Київському державному художньому інституті з 1953 р. працював Юрій Асеєв — нині відомий дослідник історії архітектури та образотворчого мистецтва Київської Русі та захистив кандидатську дисертацію на цю тему у 1948 р. Науковець є автором 16 монографій та альбомів, понад 250 статей із зазначеної проблематики, зокрема праць «Орнаменти Софії Київської» (1949), де зібрано та кла-

сифіковано більшість фрескових і мозаїчних оздоб Софії Київської XI ст., а також «Архітектура Київської Русі» (1969), «Подорож в античний світ» (1970), «Джерела: Мистецтво Київської Русі» (1980), «Архітектура давнього Києва» (1982), «Стилі в архітектурі України» (1989), «Мистецтво Київської Русі» (1989) та інші. У монографії «Джерела: Мистецтво Київської Русі» із серії «Нариси з історії українського мистецтва» (1980) автор розповідає про пам'ятки мистецтва, що стали першоджерелом вітчизняного мистецтва та увійшли до скарбниці світової культури.

Співробітником ІМФЕ ім. М. Рильського був відомий мистецтвознавець Юрій Турченко, що спеціалізувався на дослідженні української графіки та відомий своїми працями «Український радянський естамп» (1962), «Український естамп» (1964), «Українська радянська графіка» (у співавт. з В. Касієм, 1957). Він також був автором та редактором 6-томної «Історії українського мистецтва» (1966—1970), «Українського мистецтвознавства» (1969—1974), співредактором «Словника художників України» (1973) та ін. У 1974 р. був відряджений в Париж, де тривалий час працював у відділі музейних справ ЮНЕСКО; в Україну так і не повернувся.

На кафедрі історії та теорії мистецтва Київського державного художнього інституту (нині — НАОМА) з 1962 р. по 2022 р. до останнього дня свого життя працювала талановита науковиця та викладачка, професор Людмила Міляєва, що стала автором або співавтором понад двох сотень наукових праць. Дослідниця у 1988 р. захистила докторську дисертацію на тему «Розписи Дрогобича і проблеми розвитку українського мистецтва XVI — початку XVIII ст.».

Український мистецтвознавець, провідний співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України Дмитро Степовик — відомий дослідник сакрального (християнського) образотворчого мистецтва Середньовіччя та Нової доби XVII—XVIII ст. Кандидатську дисертацію на цю тему він захистив в ІМФЕ НАНУ у 1970 р., а габілітаційну докторську дисертацію — у 1992 р. в Українському вільному університеті (Мюнхен, Німеччина). Науковець вивчив та описав ікони, фрески, мозаїки, гравюри, книжкову мініатюру зазначеного періоду, водночас дослідив-

ши зв'язки давнього українського образотворчого мистецтва з мистецтвом країн Заходу. Темою наукових зацікавлень ученого є також творчість майстрів образотворчого мистецтва українського походження у США, Канаді, Англії, Франції, Німеччині, Італії, Болгарії [8, с. 45]. Науковий доробок Д. Степовика складають понад 40 монографій та близько 500 статей з образотворчого мистецтва, в яких автор акцентує на гуманістичних засадах національного мистецтва.

В особі видатного мистецтвознавця, співробітника ІМФЕ 1971—1992 рр., а від 2004 р. до 2017 р. — завідувача кафедри теорії та історії мистецтва НАОМА Олександра Федорука українська наука має найпоштовішого дослідника мистецтва української діаспори. У своїх наукових працях (яких налічується понад сотні) він розглядає як вітчизняне, так і світове мистецтво різних історичних періодів, а також життєвий та творчий шлях окремих митців, його сучасників. Звання доктора мистецтвознавства О. Федорук здобув у 1996 р., захистивши дисертацію на тему «Польський живопис 1945—1965 рр.: Розвиток реалістичних традицій і авангарду» [9, с. 394—396].

Яскравим представником вітчизняної мистецтвознавчої науки у Харкові був професор Харківського художнього інституту, а згодом й інших наукових інституцій Степан Таранушенко, який був дослідником дерев'яної монументальної архітектури Лівобережжя. Науковець відмінно володів матеріалом, оскільки у 1920—1933 рр. очолював республіканський музей українського мистецтва в Харкові [10, с. 12—14]. Його найзначнішою працею стала «Монументальна дерев'яна архітектура Лівобережної України» (1976).

Що ж до персоналій Львова, то осередком перших видатних мистецтвознавців були головні музеї міста: Львівський музей українського мистецтва, Львівська картинна галерея, Музей етнографії та художнього промислу, Львівський історичний музей, а також навчальні заклади міста: Львівський державний інститут прикладного і декоративного мистецтва й Український поліграфічний інститут ім. І. Федорова.

У Львівському музеї українського мистецтва (нині — Національний музей ім. Андрея Шептицького) працювало кілька дослідників українського мистецтва, найвідоміші з яких — Віра Свенціцька, Ірина Гургула, Софія Чехович, Ярослав Нановський,

Микола Батіг, Віталій Островський. Однією з найвидатніших львівських мистецтвознавиць була Віра Свенціцька — потужна спеціалістка у галузі давнього українського мистецтва та різьбярства, чиему перу належать чимало мистецтвознавчих розвідок.

Однією з кращих праць дослідниці є книга «Іван Руткович і становлення реалізму в українському малярстві XVII ст.» (1966), в якій творчість українського майстра розглянута авторкою у контексті загальноєвропейського художнього процесу, що на той час було новим підходом в українському мистецтвознавстві. Інші відомі праці В. Свенціцької — «Живопис XIV—XVI ст.» (опублікована у 2 т. «Історії українського мистецтва», 1967), «Словник жовківських майстрів живопису і різьби» (опублікована у збірнику «Українське мистецтвознавство», кн. 1, 1967), «Український середньовічний живопис» (1976, у співавт.). Значним здобутком є праця мистецтвознавиці «Спадщина віків. Українське малярство XIV—XVII ст.», що стала останнім прижиттєвим виданням дослідниці, в якому яскраво висвітлено творчість Ф. Сеньковича, М. Петраховича, І. Рутковича, І. Кондзелевича та багатьох маловідомих українських митців доби Ренесансу та бароко [11, с. 83].

Авторитетним фахівцем у сфері українського народного мистецтва, передовсім народного одягу і тканини, визнано львівську дослідницю Ірину Гургулу. В її працях «Народне мистецтво західних областей України» (1966) та «Нариси з історії декоративно-прикладного мистецтва» (1969) подано огляд декоративно-ужиткового мистецтва усіх областей Західної України та визначено їх локальні особливості [12].

Софія Чехович — відома дослідниця творчості професійних художників та народних майстрів України, зокрема Й. Бокшай, А. Манастирського, Г. Світлицького, І. Севери, В. Борисенка, М. Глуценка, Я. Козіка, О. Мурашка, С. Васильківського, М. Пимоненка у контексті тогочасного радянського образотворчого та декоративного мистецтва. Її перу належать монографії: «Йосип Бокшай» (1954), «Народне мистецтво Сокальщини» (1957), «Народні майстри» (1959, у співавт.), «Степан Чайка» (1969), а також наукові статті з питань народного мистецтва, що є результатом багаторічної мистецтвознавчої експедиційної роботи дослідниці [13, с. 430].

Співробітник Львівського музею українського мистецтва Я. Нановський вивчав проблематику західноукраїнського малярства кін. XIX — поч. XX ст., результатом чого стала низка монографій: «Корнило Миколайович Устиянович» (1963), «Іван Труш» (1967), «Юліан Панькевич» (1986), що були першими ґрунтовними дослідженнями творчої спадщини й життєвого шляху цих відомих митців, а також загального мистецького процесу кін. XIX — поч. XX ст. на західноукраїнських землях. Розділи в 6-томній «Історії українського мистецтва» (1969, 1970), присвячені мистецтву цього періоду, а також численні статті у періодиці свідчать про вагомість внеску Я. Нановського в українське мистецтвознавство [14].

Ще одним плодотворим автором численних наукових праць, мистецьких досліджень, монографій, каталогів, журнальних та газетних статей про видатних українських митців, зокрема Д. Кривавича, О. Кульчицьку, О. Куриласа, А. Манастирського, В. Манастирського, І. Труша, Є. Дзиндру, З. Кедала та ін., є львівський мистецтвознавець Микола Батіг [15, с. 50—51].

Значним осередком місцевих дослідників мистецтва була в тому числі Львівська картинна галерея (нині — Львівська національна галерея мистецтв ім. Б. Возницького). Саме тут працював провідний український мистецтвознавець Борис Возницький, якому, крім неоціненної музейної діяльності, належать монографії: «Одеський замок» (1978), «Каплиця Боїмів у Львові» (1979), «Микола Потоцький староста Канівський та його митці архітектор Бернард Меретин і сницар Іоан Георгій Пінзель» (2005), «Автопортрет на тлі часу» (2006) [16, с. 26—27; 17, с. 157—159].

З 1952 по 1979 рр. очолював відділ західноєвропейського мистецтва Львівської картинної галереї відомий дослідник українського мистецтва Х—XX ст. Володимир Овсійчук. Відтак, з 1979 р. Володимир Антонович працював в Інституті народознавства, де вже з 1991 р. очолив відділ мистецтвознавства. Видатний мистецтвознавець, автор близько півтори сотні наукових праць, у тому числі монографій, навчальних посібників, статей, у 1966 р. захистив кандидатську дисертацію, присвячену дослідженню мистецької культури Галичини. Так, у 1985 р. науковець написав та видав монографію: «Українське

мистецтво другої половини XVI — першої половини XVII ст.», на основі якої у 1989 р. в Москві захистив докторську дисертацію [18, с. 1102].

Наукові праці В. Овсійчука — «Майстри українського бароко» (1991), «Українське малярство Х—XII ст.: Проблеми кольору» (1996), «Оповідь про Ікону» (2000), «Класицизм і романтизм в українському мистецтві» (2001).

Однією з найбільш цінних праць В. Овсійчука є книга «Українське малярство Х—XII ст.: Проблеми кольору», у якій автор аналізує таку суб'єктивну характеристику сприйняття світлової хвилі як колір. Зокрема, наголошує, що кожна з історичних епох мала свій притаманний їй кольоровий вираз та своє кольорове мислення.

У картинній галереї працювала також Олена Ріпко — фахівець з питань малярства, творчості бойчукістів, стилю сецесії, авторка відомої праці про художницю Ярославу Музику «У пошуках страченого минулого: ретроспектива мистецької культури Львова ХХ ст.» (1996). З ініціативи О. Ріпко у галереї відбулося кілька масштабних виставок, як, наприклад, ретроспектива творів Осипа Сорохтея.

Львівський мистецтвознавець Григорій Островський — автор багатьох наукових та публіцистичних статей, путівників і монографій, серед яких, зокрема, монографії: «Іван Труш» (1955), «А. Манастирський» (1958), «Антон Михайлович Кашшай» (1962), «Художники радянського Закарпаття» (1968), «Львов» (1975), «Художественные музеи Львова» (1978), «Захарий Зограф» (1987), «Роман Сельський» (1988), «Добрий лев Марії Примаченко» (1991), «Григорій Сорока» (1993), «Искусство примитивов» (2003), а також окремі розділи 5 і 6 томів «Історії українського мистецтва» у 6-ти томах (1967, 1968) [19].

Музей етнографії та художнього промислу (нині — Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України) — один з найпотужніших центрів львівського мистецтвознавства. Саме тут працював видатний історик мистецтва Павло Жолтовський з 1946 р. аж до 1951 р., коли цей музей був об'єднаний з музеєм етнографії, який до цього часу існував при НТШ. До того з 1926 р. він займав посаду н. с. у Харківському музеї українського мистецтва, де під керівництвом завідувача С. Таранушенка пішки обійшов усю Слобожанщи-

ну, а згодом і Лівобережну Україну, зібравши величезну кількість пам'яток історії та культури [20, с. 140—141].

Однією з перших монографій дослідника стала книжка «Визвольна боротьба українського народу в пам'ятках мистецтва XVI—XVII ст.» (1958) [21, с. 201—203]. Услід за розділом «Искусство Украины» авторства П. Жолтовського у «Всеобщей истории искусств» (москва) (1967, 1970) були надруковані інші вагомні праці вченого [22, с. 9]: у 1963 р. побачило світ дослідження П. Жолтовського «Словник-довідник художників, що працювали на Україні в XVI—XVIII ст.» [15], значення якого є неопіненним для дослідження українського мистецтва, а монографія дослідника «Український живопис XVII—XVIII ст.» (1978) лягла в основу докторської дисертації, яку він захистив у 1979 р. Дослідження «Малюнки Києво-Лаврської іконописної майстерні» було опубліковане 1982 р., а вже наступного, 1983 р., вийшла в світ монографія «Художнє життя на Україні в XVI—XVIII ст.» [23], де автор комплексно висвітлює умови, в яких здобували освіту й творили художники того часу в контексті західноєвропейської культури [22, с. 9].

Вже посмертно було видано його праці «Монументальний живопис на Україні XVII—XVIII ст.» (1988), «UMBRA VITAE. Спогади, листування, додатки».

З 1952 по 1958 рр. завідувачем відділу народного мистецтва в музеї був відомий львівський учений, дослідник української книги, образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва Я. Запаско. Саме тут він написав свою кандидатську дисертацію на тему: «Орнаментальне оформлення української рукописної книги». Науковець також є автором відомих праць — «Орнаментальне оформлення української рукописної книги» (1960), «Першодрукар Іван Федоров» (1964), «Мистецтво книги на Україні в XVI—XVIII ст.» (1972), «Українське народне килимарство» (1973), «Львівські стародруки: Книгознавчий нарис» (1983), «Матеріали до історії українського мистецтва» (1993), «Пам'ятки книжкового мистецтва. Українська рукописна книга» (1996) та ін.

Мистецтвознавець Юрій Лащук присвятив себе дослідженню переважно народної кераміки. До його наукового доробку увійшли кілька монографій на цю

тему: «Косівська кераміка» (1966), «Українські гончарі» (1968), «Розвиток народних художніх промислів України» (1982), «Кераміка» (1987), «Українська кахля» (1991), «Народне мистецтво українського Полісся» (1992), а також численні публікації у періодиці. У своїх працях дослідник висвітлює питання розвитку української народної кераміки XIV—XX ст., уклав карту гончарних осередків України, простежив стилістичну еволюцію українських кахлів за 700 років їх побутування, вивчив здобутки сучасних митців-керамістів [24, с. 125].

Видатним дослідником українського художнього скла і фарфору вважається Фаїна Петрякова, яка видала дві ґрунтовні праці: «Сучасне українське художнє скло» (1980) та «Украинский художественный фарфор (кон. XVI — нач. XX вв.)» (1985). Матеріалом для першої монографії послужили архівні дані, розповіді майстрів старшого покоління, відомості з преси повоєнного часу, а також дослідження колекцій гутних виробів із львівських музеїв. Авторка визначає етапи розвитку гутництва та еволюції його образно-художніх форм, докладно аналізує технічні прийоми й особливості, притаманні окремим майстрам [25, с. 21]. Ще одним науковим зацікавленням Фаїни Сергіївни було мистецтво та культура євреїв на території України. Близько двадцяти років вона присвятила підготовці енциклопедії-довідника «Юдаїка в музейних збірках України» та «Зведеного ілюстрованого наукового каталогу юдаїки», які залишилися в рукописах [26].

Співробітником музею етнографії та художнього промислу був відомий львівський мистецтвознавець, автор теорії творчості народних майстрів та художників-професіоналів, дизайнерів Микола Моздир. У своїх працях учений висвітлював проблеми народних художніх промислів, досліджував домінуючі орнаментальні мотиви в художніх виробках народного мистецтва зі скла, дерева, каменю, металу та ін. Ґрунтовною працею М. Моздира є книга «Українська народна меморіальна скульптура» (1996), в якій автор дослідив генезу цвинтарної художньої різьби в Україні й обґрунтував тезу, що намогильні пам'ятки в Україні безпосередньо пов'язані з віруваннями народу, його етико-моральними принципами, усвідомленням ним світу минулого як частини вічного, а загалом є важливою духовно-мистецькою складовою культури, історії українського народу. Микола Моздир був

автором монографій «Українська народна дерев'яна скульптура» (1998), «Лупійчук — співець українського козацтва» (2005), «Українська народна меморіальна пластика» (2009), а також великої кількості статей з теми декоративно-ужиткового мистецтва, в яких ним подано критичний огляд художньої продукції окремих заводів, охарактеризовано діяльність майстрів, що її створювали [27, с. 29—31].

На вченій раді ленінградського інституту живопису, скульптури та архітектури ім. І. Рєпіна в 1953 р. кандидатську дисертацію захистив ще один дослідник українського мистецтва І. Сенів. У ній він розглянув творчість української художниці Олени Кульчицької. До його доробку увійшли праці: «О.Л. Кульчицька. Каталог творів» (1959), «Творчість О.Л. Кульчицької» (1961), розділ «Меблі» в «Історії українського мистецтва» (т. 2, 1967), де ним зроблено загальний огляд меблярства в Україні, а також статті на цю тему, зокрема у «Нарисах з історії українського декоративно-прикладного мистецтва» (1969) [28; с. 152—154]. Так, в одній із них — «Художнє меблярство Львова» (МЕМ, 1969, вип. 4) — ним докладно описано меблі ХІХ ст., проаналізовано художній рівень львівського меблярства у період 1960-х рр., а також охарактеризовано діяльність різних меблярських майстерень та спілок [25, с. 25].

У Львівському музеї українського мистецтва, а пізніше у музеї етнографії та художнього промислу працював спеціаліст з українського декоративного різьбярства Антін Будзан, який захистив кандидатську дисертацію «Народна різьба по дереву в Західних областях України ХІХ—ХХ ст.» (1959) у Московському університеті. Він написав та видав кілька праць на цю тему, зокрема «Різьба по дереву в західних областях України» (1960), де коротко зупинився на пам'ятках різьблення ХVІІ—ХVІІІ ст., вивчав декоративні якості різних порід дерева, розвиток технічних засобів та інструментів, а також класифікував мотиви різьблення й висвітлював творчість окремих його майстрів. Антін Будзан є автором праць: «Довідник по фондах Українського державного музею етнографії та художнього промислу АН УРСР» (1958, у співавт.), «Різьба по дереву. Роботи різьбярів Юри, Василя та Миколи Шкрібляків. Альбом» (1961), «Українське народне мистецтво. Різьблення та художній метал: Альбом» (1962, у співавт.), «Історія українсько-

го мистецтва» (1969, у співавт.), «Нариси з історії українського декоративно-прикладного мистецтва» (1971; у співавт.), «Бойківщина» (1983; у співавт.). Мистецтвознавець також провів перше ґрунтовне дослідження художнього спадку українських майстрів бісеру, результатом якого стала праця «Художні вироби з бісеру» (1960), що й досі залишається відправною точкою для дослідників цього виду мистецтва [6, с. 429—430].

Працівник музею Володимир Рожанківський досліджував українське гутне скло і став автором монографії «Українське художнє скло» (1959), у якій він зібрав і систематизував публікації попередніх дослідників та проаналізував стан художнього виробництва на підприємствах, а також творчість окремих художників і народних майстрів. Також дослідник вперше формулює мистецтвознавче поняття «гутне скло», відносячи сюди вироби, які здобули повне художнє завершення біля скловарної печі.

Ще одним важливим центром розвитку львівського мистецтвознавства був Львівський історичний музей, а його тогочасний директор Г. Якущенко підготував і видав каталог «Історичний портрет у збірках львівського історичного музею», а також працю «Леопольд Іванович Левицький: нарис про художника» (1969).

З 1958 р. у ЛДПДМ (нині — ЛНАМ) працював визначний український мистецтвознавець Яким Запаско — знавець української стародрукованої книги. Наукові монографії вченого вирізняються систематичним зверненням до першоджерел, виваженістю структури й точністю відтворення історичних деталей. Він підготував і видав понад дві сотні наукових праць, низку навчально-методичних посібників з українського декоративно-ужиткового мистецтва [29, с. 5—8].

В українському поліграфічному інституті ім. І. Федорова (нині — Українська академія друкарства) працювала мистецтвознавиця Христина Саноцька — видатна дослідниця української графіки та книгодрукування, яка до цього була співробітницею Львівського музею національного мистецтва. Христина Саноцька захистила кандидатську дисертацію на тему «Образотворче мистецтво північної Буковини ХVІІІ—ХХ ст.» та є автором понад 100 наукових та критичних праць, які стосуються творчості художників — її сучасників та попередників, а та-

кож теоретичних статей [9]. Перу дослідниці належать монографічний нарис «Микола Іванович Івасюк. 1865—1936» (2007), альбоми «Антон Моноастирський» (1980), «Михайло Ткаченко» (1981), «Діти в українському живописі» (1985), каталог творів П. Грегорійчука (1991). У співавт. з І. Катрушенком та Я. Нановським Х. Саноцька опрацювала один із розділів до 6-томної «Історії українського мистецтва» — «Живопис західних земель України» (1970).

Таким чином, друга половина ХХ ст. подарувала нам чимало відомих учених, які своєю працею заклали базу для розвитку вітчизняного мистецтвознавства. Навіть за тих складних умов, спричинених радянською ідеологією, світ побачили публікації, що стали помітним явищем у науковому житті України. Серед них хочемо виокремити «Український портретний живопис» П. Білецького, «Народна різьба по дереву в Західних областях України ХІХ—ХХ ст.» А. Будзана, «Український живопис ХVІІ—ХVІІІ ст.» П. Жолтовського, «Український естамп» Ю. Турченка тощо.

У Києві, як і у Львові було чимало музеїв, які стали чудовою науковою базою для великої кількості дослідників. Стосовно ж періодичних мистецьких видань, то порівняно з периферією у столиці їх видавали значно більше. Так, у Києві 1935 р. було засновано журнал «Образотворче мистецтво», що виходив спочатку як видання Спілки радянських художників та скульпторів України під назвою «Малярство і скульптура», а першим головним редактором журналу був український мистецтвознавець і маляр-монументаліст Євген Холостенко. На сторінках часопису друкували фахові матеріали, присвячені українському мистецтву, але, як і більшість періодичної літератури того часу, він був практично повністю заангажованим.

Для розвитку мистецтвознавства непересічне значення мали наукові заходи. Так, незаперечним був той факт, що всі українські науковці прагнули брати участь у конференціях, які проводились у Москві та Ленінграді, про що свідчать матеріали з конференцій в архіві Інституту народознавства у Львові. Одними з найбільших були, наприклад, Всесоюзна конференція з проблем розвитку сучасного народного мистецтва у світлі постанови ЦК КПРС «Про народні художні промисли» (Москва, 1976) [31, спр. 483] та

Республіканська наукова конференція Державного російського музею «Творчі проблеми сучасних художніх народних промислів» (Ленінград, 1978) [31, спр. 483]. Бути учасником таких конференцій вважалося надзвичайно почесно, а тези, надруковані в збірнику конференції, зараховували до матеріалів, необхідних для захисту дисертації. Таким чином радянська влада намагалася зосередити в Москві мистецтвознавчу науку не лише України, а й усіх республік Радянського союзу.

В Україні ж великі республіканські конференції, як правило, проводили один раз на рік. Так, маємо відомості, що у Києві 1977 р. відбулися творча конференція Художнього фонду УРСР, приурочена до виставки виробів декоративно-прикладного мистецтва, а також практично-теоретична конференція, присвячена обговоренню ярмарку Художнього фонду УРСР [32, спр. 485]. Щодо конференцій у Львові, то вони носили в основному провінційний характер і, як правило, були присвячені життю та творчості окремих художників, а також організовувалися з нагоди річниць музею, наукової установи чи навчального закладу. Варто відзначити конференції, присвячені творчим досягненням О. Кульчицької, І. Труша, В. Касіяна, П. Мартиновича, Л. Левицького, О. Новаківського. Як приклад назовемо присвячену ювілею П. Мартиновича конференцію у Львівському музеї народної архітектури та побуту «Життя і творчість художника Порфирія Мартиновича» (Львів, 1981) [32, спр. 483], де обговорювали найважливіші віхи творчості відомого митця.

Також згадаємо львівські конференції: «Перспектива розвитку художніх промислів на Львівщині» (1976) [32, спр. 483], конференція з питань народного побуту та художніх промислів (1960) [32, с. 164—165], науково-методична конференція Музею українського мистецтва у Львові «Мистецтво оновленого краю» (1977) [32, спр. 483], наукова конференція «Проблеми сучасного декоративного і народного мистецтва» (1981) [33, спр. 657], наукова конференція Львівського музею українського мистецтва «Тенденції розвитку львівської кераміки» (1978) [34, спр. 545], науково-теоретична конференція з питань охорони, дослідження та використання архітектурно-мистецької спадщини, яку провів Державний історико-архітектурний заповідник

(1980) [35, спр. 617]. На цих конференціях порушували актуальні мистецькі проблеми того часу та питання розвитку декоративно-ужиткового мистецтва Львівщини.

З конференцій, на яких обговорювали питання діяльності того чи іншого закладу, найбільші досягнення митців на педагогічній і творчій ниві, відзначимо такі: науково-методична конференція, присвячена 100-річчю Львівського училища прикладного мистецтва ім. І. Труша (Львів, 1977) [36, спр. 514], науково-творча конференція, присвячена 30-річчю заснування ЛДІПДМ (Львів, 1977) [36, спр. 514], конференція, присвячена 10-річчю Львівського музею народної архітектури та побуту «Пропорції в українській монументальній архітектурі» (Львів, 1981) [33, спр. 657].

Висновки. Отже, середина ХХ ст. — це період появи нових імен у вітчизняному мистецтвознавстві (Ю. Асеев, В. Афанасьєв, Ю. Белічко, П. Білецький, А. Будзан, Н. Глухенька, І. Гургула, П. Жолтовський, А. Жук, Я. Запаско, З. Лашкул, Ю. Лашук, Г. Логвин, Л. Міляєва, В. Овсійчук, Х. Саноцька, В. Свенціцька, Ю. Турченко, С. Чехович), які на 1970 р. уже мали науковий ступінь «кандидат мистецтвознавства». Згодом, у 1970-ті рр., кандидатські дисертації захистили М. Моздир, Ф. Петрякова, О. Ріпка, Д. Степовик, О. Федорук. Саме ці науковці підготували та видали низку фундаментальних праць з історії українського мистецтва, хоча, зважаючи на час, не без ознак заангажованості, адже мистецтвознавча наука у радянський період підлягала пильному контролю з боку влади, що жорстко регламентувала роботу дослідника. Історики мистецтва у своїх наукових працях зверталися до народної культури, оскільки вбачали в ній міцне підґрунтя та гарантію збереження національної ідентичності, а їхньою головною метою було обґрунтування самостійності української культури та введення її до світового контексту.

Таким чином, генеза українського мистецтвознавства — це складний і багатогранний процес, що відбувався під впливом політичних, соціальних та культурних змін. Незважаючи на численні виклики, українське мистецтвознавство змогло зберегти свій науковий потенціал і продовжує активно розвиватися у сучасних умовах, збагачуючи національну та світову культуру.

Список скорочень

д-р мист. — доктор мистецтвознавства

ім. — імені

канд. мист. — кандидат мистецтвознавства

ІМФЕ — Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії (фольклористики та етнології) імені М. Рильського

ЛНАМ — Львівська національна академія мистецтв

ЛДІПДМ — Львівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва

НАН України — Національна академія наук України

НАОМА — Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури

UNESCO / ЮНЕСКО — The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Організація об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури)

1. Криволапов М. *Про мистецтво та художню критику України ХХ століття: Вибрані статті різних років*. Кн. I: *Формування та розвиток національної мистецької школи і мистецтвознавчої науки в Україні ХХ століття*. Київ, 2006. 268 с.
2. Овсійчук В. Стан мистецтвознавства в Україні. *Народознавчі зошити*. Вип. 5 (29). Львів: Місіонер, 1999. С. 593—597.
3. Новицька О. Українське радянське мистецтвознавство як частина тоталітарної культури. *Вісник ЛНАМ*. Вип. 22. Львів: ЛНАМ, 2011. С. 183—196.
4. *Українське мистецтвознавство радянського періоду: інтерв'ю з канд. мистецтв. М. Моздирем*. Записала І. Матоліч. Будинок М. Моздира. 2015. 21 січ. 12 с.
5. Селівачов М.Р. *Після війни... Спогади*. Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2015. 592 с.
6. Станкевич М. Антін Будзан: широчінь інтересів дослідника. *Народознавчі зошити*. 1998. № 4. С. 429—433.
7. Скларенко Г. Тенденції мистецтва другої половини 1980—1990-х років у контексті української культури. *Мистецтвознавство України*. Вип. 1. Київ: Спалах, 2000. С. 127—138.
8. Шмагало Р. *Словник митців-педагогів України та з України у світі (1850—1950)*. Львів: Українські технології, 2002. 144 с.
9. Петрашик В. Слово про Учителя-ювіляра (До 70-річчя від дня народження О.К. Федорука). *Українська академія мистецтва. Дослідницькі та науково-методичні праці*. Київ, 2009. Вип. 16. С. 394—398.

10. Жеплинська О. Він належить до патріархів музейної справи: до 85-ліття мистецтвознавця Миколи Батога. *Образотворче мистецтво*. 2008. № 2. С. 50—51.
11. Шмагало Р.Т. Мистецька освіта в ідеології державотворення України та європейських країн. *Українська академія мистецтва. Дослідницькі та науково-методичні праці*. Вип. 15. Київ, 2008. С. 75—85.
12. Моздир М. Ірина Гургула — дослідник народного мистецтва 1920—1930-х рр. *Мистецтвознавство '99: науковий збірник*. Львів, 1999. С. 191—200.
13. Козакевич О. Софія Володимирівна Чехович: життєвий і творчий шлях (1897—1971). *Народознавчі зошити*. 2012. № 3. С. 429—442.
14. *Національний музей у Львові ім. Андрея Шептицького. Пам'яті родини Свенціцьких. Я. Нановський*. URL: http://www.mankurty.com/sven/?page_id=224 (дата звернення: 09.08.2024).
15. Жолтовський П. *Словник-довідник художників, що працювали на Україні в XVI—XVIII ст.* Київ, 1963. 232 с.
16. Лубківський Р. Прощальне слово про Бориса Возницького. *Артанія*. 2012. № 3—4. С. 26—27.
17. Міляєва Л. Про Бориса Григоровича Возницького. *Художня культура. Актуальні проблеми*. 2014. № 10. С. 157—175.
18. Ігнатенко О. Громадсько-політична позиція мистецтвознавця Володимира Овсійчука в повоєнний період (1945—1970-ті рр.). *Народознавчі зошити*. 2014. № 6. С. 1102—1109.
19. Красніцька Н. *Григорій Павлуцький — дослідник українського та світового мистецтва*. URL: https://www.history.univ.kiev.ua/ethnolog/journal/ethnic_history_35/35_10.pdf (дата звернення: 08.08.2024).
20. Моздир М. Він завжди з нами (до 100-річчя від дня народження Павла Жолтовського). *Мистецтвознавство '04: науковий збірник*. Львів, 2004. С. 135—142.
21. Моздир М. Призабуте ім'я мистецтвознавця (до 100-річчя від дня народження І. Сеніва). *Мистецтвознавство '05: науковий збірник*. Львів, 2005. С. 151—158.
22. Моздир М. *UMBRA VITAE. Спогади, листування, додатки: монографія*. Харків: О. Савчук, 2013. 608 с.
23. Жолтовський П. *Художнє життя на Україні в XVI—XVIII ст.* Київ: Наукова думка, 1983. 181 с.
24. Чернова С. Пам'яті видатного дослідника українського народного мистецтва. *Народна творчість та етнологія*. 2003. № 3. С. 125.
25. Селівачов М. *Декоративно-прикладне мистецтво України в радянському мистецтвознавстві*. Київ: Наукова думка, 1981. 140 с.
26. Школьна О.В. До 85-річчя від дня народження Фаїни Петрякової. *Вісник КНУКіМ*. 2015. Вип. 33. С. 174—181.
27. Станкевич М. Микола Моздир — дослідник української народної пластики. *Народознавчі зошити*. 1998. Ч. 1. С. 29—31.
28. Петрякова Ф. Павло Жолтовський — історик художньої культури (світосприйняття, наукові зацікавлення, принципи). *Мистецтвознавство '99: науковий збірник*. Львів, 1999. С. 201—208.
29. Голод І.В. *Академік Яким Запаско: життєвий шлях; Наука і педагогіка; Праці; Публікації про вченого*. Львів: Брати Сиротинські і К., 1998. 47 с.
30. Грималюк Р. З любов'ю до мистецтва і до людей (про Саноцьку Христину-Олену Іванівну 1931—1999). *Мистецтвознавство: зб. наук. пр.* Львів, 2007. Ч. 2. С. 133—142.
31. *Архів Інституту народознавства НАН України*. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 483.
32. *Архів Інституту народознавства НАН України*. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 485.
33. *Архів Інституту народознавства НАН України*. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 657.
34. Білокінь С. *Велетень мистецтвознавства. Пам'ятки України*. 1989. № 3. С. 12—18.
35. *Архів Інституту народознавства НАН України*. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 617.
36. *Архів Інституту народознавства НАН України*. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 514.

REFERENCES

- Kryvolapov, M. (2006). *About art and art criticism of Ukraine of the 20th century: Selected articles from different years*. Kyiv [in Ukrainian].
- Ovsijchuk, V. (1999). The state of art history in Ukraine. *The Ethnology notebooks*, 5 (29), 593—597 [in Ukrainian].
- Novyts'ka, O. (2011). Ukrainian Soviet art history as a part of totalitarian culture. *Visnyk LNAM*, 22, 183—196 [in Ukrainian].
- Matolich, I. (2015). *Ukrainian art history of the Soviet period*. Interview with Ph.D. of arts M. Mozdyrem [in Ukrainian].
- Selivachov, M.R. (2015). *After the war... Memories*. Kyiv: Tsentr pam'iatkoznavstva NAN Ukrainy i UTOPIK [in Ukrainian].
- Stankevych, M. (1998). Antin Budzan: the breadth of the researcher's interests. *The Ethnology notebooks*, 4, 429—433 [in Ukrainian].
- Skliarenko, H. (2000). Art trends of the second half of the 1980s and 1990s in the context of Ukrainian culture. *Mystetstvosnavstvo Ukrainy*, 1, 127—138 [in Ukrainian].
- Shmahalo, R. (2002). *Dictionary of artists-pedagogues of Ukraine and from Ukraine in the world (1850—1950)*. L'viv: Ukrains'ki tekhnolohii [in Ukrainian].
- Petrashyk, V. (2009). A word about the Jubilee teacher (To the 70th anniversary of the birth of O.K. Fedoruk). *Ukrains'ka akademiia mystetstva. Doslidnyts'ki ta naukovo-metodychni pratsi*, 16, 394—398 [in Ukrainian].

- Zheplyns'ka, O. (2008). He belongs to the patriarchs of the museum business: to the 85th birthday of the art critic Mykola Batog. *Obrazotvorche mystetstvo*, 2, 50—51 [in Ukrainian].
- Shmahalo, R.T. (2008). Art education in the ideology of state formation of Ukraine and European countries. *Ukrains'ka akademiia mystetstva. Doslidnyts'ki ta naukovo-metodychni pratsi*, 15, 75—85 [in Ukrainian].
- Mozdyr, M. (1999). Iryna Gurgula is a researcher of folk art of the 1920s and 1930s. *Mystetstvoznavstvo'99: naukovyj zbirnyk*, 191—200 [in Ukrainian].
- Kozakevych, O. (2012). Sofya Volodymyrivna Chekhovych: life and creative path (1897—1971). *The Ethnology notebooks*, 3, 429—442 [in Ukrainian].
- The National Museum in Lviv named after Andrey Sheptytskyi. In memory of the Svientsytskyi family. Ya. Nanovskyi*. Retrieved from: http://www.mankurty.com/sven/?page_id=224 (Last accessed: 09.08.2024).
- Zholtovs'kyj, P. (1963). *Dictionary-handbook of artists who worked in Ukraine in the 16th—18th centuries*. Kyiv [in Ukrainian].
- Lubkivs'kyj, R. (2012). A parting word about Boris Voznytskyi. *Artaniia*, 3—4, 26—27 [in Ukrainian].
- Miliaieva, L. (2014). About Borys Hryhorovych Woznytskyi. *Khudozhnia kul'tura. Aktual'ni problemy*, 10, 157—175 [in Ukrainian].
- Ihnatenko, O. (2014). Social and political position of art critic Volodymyr Ovsyichuk in the post-war period (1945—1970). *The Ethnology notebooks*, 6, 1102—1109 [in Ukrainian].
- Krasnits'ka, N. *Hryhorii Pavlutskyi is a researcher of Ukrainian and world art*. Retrieved from: https://www.history.univ.kiev.ua/ethnologi/journal/ethnic-_history_35/35_10.pdf (Last accessed: 08.08.2024).
- Mozdyr, M. (2004). He is always with us (to the 100th anniversary of the birth of Pavel Zholtovsky). *Mystetstvoznavstvo'04: naukovyj zbirnyk* (Pp. 135—142) [in Ukrainian].
- Mozdyr, M. (2005). The forgotten name of the art critic (to the 100th anniversary of the birth of I. Seniv). *Mystetstvoznavstvo'05: naukovyj zbirnyk* (Pp. 151—158) [in Ukrainian].
- Mozdyr, M. (2013). *UMBRA VITAE. Memories, correspondence, attachments*. Kharkiv: O. Savchuk [in Ukrainian].
- Zholtovs'kyj, P. (1983). *Artistic life in Ukraine in the XVI—XVIII centuries*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Chernova, S. (2003). In memory of an outstanding researcher of Ukrainian folk art. *Narodna tvorchist' ta etnohrafiiia*, 3, 125 [in Ukrainian].
- Selivachov, M. (1981). *Decorative and applied art of Ukraine in Soviet art history*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Shkol'na, O.V. (2015). To the 85th anniversary of the birth of Faina Petryakova. *Visnyk KNUKiM*, 33, 174—181 [in Ukrainian].
- Stankevych, M. (1998). Mykola Mozdyr is a researcher of Ukrainian folk art. *The Ethnology notebooks*, 1, 29—31 [in Ukrainian].
- Petriakova, F. (1999). Pavlo Zholtovskyi is a historian of artistic culture (world perception, scientific interests, principles). *Mystetstvoznavstvo'99* (Pp. 201—208) [in Ukrainian].
- Holod, I.V. (1998). *Academician Yakym Zapasco: life path; Science and pedagogy; Works; Publications about the scientist*. L'viv: Braty Syrotyns'ki K. [in Ukrainian].
- Hrymaliuk, R. (2007). With love for art and people (about Sanotska Khrystyna-Elena Ivanovna 1931—1999). *Mystetstvoznavstvo: zb. nauk. pr.* (Part 2, pp. 133—142) [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU (Archive of the Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine)*. F. 1. Op. 1. Save 483 [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU (Archive of the Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine)*. F. 1. Op. 1. Save 485 [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU (Archive of the Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine)*. F. 1. Op. 1. Save 657 [in Ukrainian].
- Bilokin' S. Velelen' mystetstvoznavstva. *Pam'iatky Ukrainy*. 1989. № 3. S. 12—18.
- Archive of the IN NANU (Archive of the Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine)*. F. 1. Op. 1. Save 617 [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU (Archive of the Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine)*. F. 1. Op. 1. Save 514 [in Ukrainian].